

УДК 351/354

DOI: 10.35432/tisb312024308356

Наталія Красностанова

*к.е.н., доцент, завідувач кафедри менеджменту, фінансів і бізнес-технологій
Навчально-наукового інституту публічної служби та управління
Національний університет «Одеська політехніка»
<https://orcid.org/0000-0003-2151-3633>
e-mail: n.e.krasnostanova@gmail.com*

Мирослав Смолкін

*аспірант кафедри менеджменту, фінансів і бізнес-технологій
Навчально-наукового інституту публічної служби та управління
Національний університет «Одеська політехніка»
<https://orcid.org/0009-0001-5579-8158>
e-mail: miroslav.ua@gmail.com*

ВЛИВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ РЕГІОНУ

Інтелектуальний капітал сьогодні у всьому світі визнаний ключовим фактором конкурентоспроможності та розвитку економіки на всіх рівнях. Світовий досвід показує, що в конкурентному середовищі, що загострюється, найбільш динамічний і стійкий розвиток економіки країн, регіонів і організацій реального сектора економіки залежить від накопиченого інтелектуального капіталу та умов його розвитку та використання. Знання, ключові компетенції, інтелектуальна власність та її захист, якість людських ресурсів найбільше визначають позицію економічних суб'єктів у ринковому середовищі, їх вартість, перспективи розвитку. У розвинених країнах світу випереджальними темпами зростає частка економіки знань, що включає наукомісткі види економічної діяльності, інформаційні, телекомунікаційні технології, освіту, охорону здоров'я та ін.

Виникнення та розвиток теорії інтелектуального капіталу є закономірним етапом розвитку сучасної економічної думки, що базується на еволюції поглядів економістів на людські ресурси та інноваційних процесах в економіці.

На самому початку становлення цієї теорії, біля джерел якої стояли Дж. Уолт, Г. Беккер, Т. Шульц, С. Коваль, людський капітал розглядався виключно як знання та вміння працівника, а інвестиції в людський капітал прирівнювалися до інвестицій у навчання персоналу. У подальших дослідженнях М. Боумана, Б. Вейсборда, М. Блауга, С. Боулса, Б. Чізвіка, А. Ауліна, В. Ванга і Т. Девенпорта людський капітал став включати здоров'я працівника, його мотивацію, мобільність і лояльність компанії. Також з розвитком теорії людського капіталу, підвищенням кваліфікаційних вимог до працівників на практиці почала зростати роль персоналу як ключового ресурсу підприємства, за який іде конкуренція між роботодавцями.

Другим напрямом, який заклав основи теорії інтелектуального капіталу підприємства, стала концепція інноваційного менеджменту. Питання інноваційних процесів для підприємства почали розглядатися ще наприкінці XIX століття. У момент зародження цього

наукового напрямку А. Маршал розглядав інновації як один з необхідних процесів на підприємстві, що стоять поряд з іншими, проте з розвитком економіки та відповідно економічної науки в роботах Й. Шумпетера, Е. Денісона, М. Калецкі, П. Ромера і Р. Лукаса вміння створювати та відтворювати інновації почало розглядатися як основна конкурентна перевага підприємства.

Формування на рубежі століть нової економіки, заснованої на знаннях, підвищення швидкості змін у техніці, технології, суспільстві призвело до створення теоретичної концепції інтелектуального капіталу, яку можна розглядати як наступну стадію розвитку економічної теорії, адекватну реаліям ХХІ століття.

У 1985 року Таїті Сакайя опублікував одну з перших наукових праць, присвячених дослідженню інтелектуального капіталу. У ній автор розглядав поширення знань та їх втілення у матеріальних благах, які є рушійною силою глобальних змін у світовій економіці. Не зважаючи на те, що Сакайя описує основні процеси та елементи, властиві інтелектуальному капіталу, цей термін він не використав.

Лише у 1997 р. було опубліковано перші дослідження, які фокусувалися виключно на проблемах інтелектуального капіталу. До них належить насамперед праця М. Мелоуна та Л. Едвінссона «Інтелектуальний капітал. Визначення справжньої вартості підприємства». У своїй відомій книзі вони провели аналіз практики управління інтелектуальним капіталом, у тому числі його оцінки на прикладі фінансової компанії «Scandia». Автори розглядали інтелектуальний капітал як «приховану вартість компанії, нефінансову складову бізнесу, приховані умови розвитку» [1].

Іншим значним дослідженням, де розглянута теорія інтелектуального капіталу, є робота Т. Стюарта «Інтелектуальний капітал. Нове джерело багатства корпорації». У ній автор дає розгорнуте визначення інтелектуального капіталу як «накопичених корисних знань, інтелектуального матеріалу, який сформований, закріплений за компанією та використовується для більш цінного майна» [2].

Наступним етапом у розвитку цієї теорії стали роботи Е. Брукінг. У її роботах термін "інтелектуальний капітал" трактується як "нематеріальні активи, без яких компанія тепер не може існувати, посилюючи конкурентні переваги". Основний внесок Е. Брукінг у теорію в тому, що вона визначила структуру інтелектуального капіталу. На її думку, він складається з ринкових активів, інтелектуальної власності як активу, людських активів та інфраструктурних активів.

Вищезазначені роботи заклали основу наукових поглядів на категорію «інтелектуальний капітал», яка є загально визнаною і використовується на практиці на різних рівнях управління.

Безліч дослідників розвивали та доповнювали теорію інтелектуального капіталу. Велику увагу вони приділили поняттєвому апарату даної теорії. У розумінні інтелектуального капіталу намітилося кілька напрямів. Серед усіх розглянутих дефініцій можна виділити кілька підходів щодо визначення сутнісних характеристик інтелектуального капіталу підприємства:

- як сукупність знань та умінь працівників;
- інтелектуальний капітал як перевищення ринкової вартості над вартістю активів;
- інтелектуальний капітал як ключове джерело розвитку.

Отже, можна дійти висновку, що теорія інтелектуального капіталу еволюційно сформувалася з кінця теорії людського капіталу та інноваційного менеджменту. Існує кілька основних підходів до визначення сутності інтелектуального капіталу: як сукупності знань,

умінь, навичок та компетенцій працівників; як перевищення ринкової вартості підприємства над балансовою вартістю; як ключового ресурсу у розвитку компанії. У дослідженні ми дотримуємося погляду на інтелектуальний капітал як ключовий ресурс розвитку і розглядаємо як сукупність взаємозалежних інтелектуальних ресурсів, ефективність використання яких призводить до зростання конкурентоспроможності суб'єкта.

Практика економічного розвитку останніх двох десятиліть показала, що інтелектуальний капітал економічного суб'єкта є основою його конкурентоспроможності на різних рівнях, зовнішньому та внутрішньому ринках.

Перші дослідження сутності конкурентоспроможності підприємства були зроблені М. Портером, А. Маршалом, Л. Вальрасом, Е. Чемберленом, Дж. Робінсоном, Й. Шумпетером.

У вітчизняній економічній літературі існує велика кількість підходів до визначення сутності конкурентоспроможності, яка могла б всебічно відобразити її як економічну категорію. Виходячи з розглянутих визначень, для подальшого розгляду оцінки конкурентоспроможності визначимо сутність конкурентоспроможності на різних рівнях дослідження.

Конкурентоспроможність країни – це здатність країни:

- виробляти товари та послуги, що відповідають вимогам світових ринків;
- створювати умови нарощування державних ресурсів;
- забезпечувати стійкі темпи зростання ВВП та якість життя населення на рівні світових значень.

Конкурентоспроможність регіону – здатність регіону:

- виробляти товари та послуги, що відповідають вимогам внутрішніх та світових ринків;
- створювати умови нарощування регіональних ресурсів для забезпечення зростання потенційної конкурентоспроможності суб'єктів господарювання;
- забезпечувати стійкі темпи зростання ВВП та якість життя населення регіону на рівні світових значень.

Конкурентоспроможність галузі – здатність галузі:

- виробляти товари та послуги, що відповідають вимогам світових та внутрішніх ринків;
- створювати умови зростання потенціалу конкурентоспроможності підприємств галузі на основі базових макротехнологій.

Конкурентоспроможність підприємства (за М. Портером) «Конкурентоспроможність - це властивість товару, послуги, суб'єкта ринкових відносин виступати на ринку нарівні з присутніми там аналогічними товарами, послугами або суб'єктами ринкових відносин, що конкурують» [3]

Сучасні зміни у структурі економіки призвели до переходу до економіки знань. Економіка знань – економіка, де основними чинниками розвитку є знання та людський капітал. Процес розвитку такої економіки полягає у виробництві знань, високих технологій, інновацій, у підвищенні якості людського капіталу та якості життя населення.

Перехід на даний етап дозволить суттєво посилити конкурентоспроможність країни та її регіонів завдяки деяким особливостям, властивим економіці знань:

- продукти, вироблені в результаті новостворених знань, мають значно більшу конкурентоспроможність порівняно з вже наявними товарами внаслідок нових характеристик, отриманих на основі нових досліджень, експериментів і знань;
- додана вартість для інноваційних виробів у десятки та сотні разів вища, ніж для

сировинних активів. Висока кінцева вартість формується шляхом використання нових знань, наукових розробок, наукомістких технологій;

- економіка знань формує інший тип соціальної та господарської системи, де найбільш затребуваними є талант, знання, уміння, технології, здатність вирішувати серйозні наукові та практичні завдання. В економіці такого типу робочі місця більш гігієнічні, безпечні, припускають цікаву та творчу інтелектуальну працю;

- розвиток конкурентоспроможного попиту. Створення продукції з високою часткою доданої вартості потребує висококваліфікованих і високооплачуваних працівників, тим самим, з одного боку, підвищується добробут громадян, які створюють внутрішній попит на нову продукцію, з іншого боку, зростає інтелектуальний капітал регіону та країни загалом;

- інноваційні товари з просунутими характеристиками або товари, які не мають близьких аналогів, стають на якийсь час природними монополістами на ринках. Тому прибутки, одержувані інноваторами і частково інвестовані в інші розробки та виробництва, непорівнянні за своєю величиною з традиційними продуктами. Особливо це для тих товарів ринкової новизни, які згодом формують нові ринки;

- підвищена інвестиційна привабливість порівняно з іншими регіонами та країнами за рахунок великої кількості підприємств, що генерують велику додану вартість та розвинений внутрішній попит.

Отже, інтелектуальний капітал є важливим джерелом впливу на конкурентоспроможність як на мікрорівні, так й мезо- і макрорівнях. Завдяки генерації інноваційних продуктів та технологій, удосконаленню технологій та бізнес-процесів інтелектуальний капітал може безпосередньо впливати на національну та світову економіку. Це актуалізує дослідження впливу показників інтелектуального капіталу на конкурентоспроможність не лише на мікрорівні, а й на рівні країн та регіонів.

Література

1. Edvinsson L. Intellectual Capital: Realizing Your Company's True Value by Finding Its Hidden Brainpower. HarperCollins, 1997. p. 240.
2. Stewart T.A. Intellectual Capital. The New Wealth of Organizations. New York: Currency Doubleday. 1997. p. 67.
3. Porter Michael E. Competitive Advantage of Nations. Free Press, 1998. 886 p.